

МУГАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ



ISSN 2181-7138

№ 4 2021 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕҰОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Батырбек КАИПБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Сарсен КАЗАХБАЕВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРТАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы

Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00

e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Мугаллим хәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жууапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХЭМ ӘДЕБИЯТ

Ergashova M., Ergashev Sh. Verbal assotsiatsiyalarning matn hosil qilishdagi oʻrni	4
Suyunov M. Adabiyot darslarida integratsiyadan foydalanish yoʻllari	8

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Исроилова Р. Танкидий фикрлаш лойиҳалаш жараёнида ўқувчиларни фаоллаштириш мезони сифатида	13
Амонов А. Малака ошириш тизимида чет эл ёндашувларининг хусусиятлари	19
Қосимов Ш. Бўлажак касбий таълим ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш	25
Rasulov A.N., Vafoeva G.B. O'zbekistonni xalqaro reytinglardagi ko'rsatkichlarini ko'tarishning tarixiy rivojlanishi	35
Toshov M.J., Xurramov K.M. Yangi O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim muammolari va pedagogika fani taraqqiyoti istiqbollari xususida	38
Abdullayeva G.S. Eshitishda nuqsoni bor talabalarni inklyuziv ta'lim sharoitida o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari	42
Матназарова К.О. Талабаларнинг касбий фаолиятини ривожлантиришда ишбилармонлик ўйинларидан фойдаланиш	46
Атажанова Р.Р. Развитие способности креативного мышления младших школьников на уроках изобразительного искусства	49
Эгамбердиева Ш. Д., Эгамбердиева Ф.О. Коммуникативный аспект рекламного дискурса	52

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ХЭМ РУЎХИЙЛИК ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Халмухамедова М.А. Нақшбандия тариқати воситасида касбий компетентликни такомиллаштиришни амалиётда татбиқ этиш	57
--	----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Qodirova Sh.T. Ba'zi irratsional funksiyalarni integrallash usullari	61
Jo'lanov D.Q., Namozov J.S. Matematikani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishning didaktik yo'nalishlari	64

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Abzalomova G.Sh. “Mishel de Montening “Tajribalar” asarida “oila tarbiyasi fazilatlarini tushunchasining o'zbek tilida ifodalanishi”	71
Jurayeva G.T., Najimova A. I. Boshlang'ich sinf o'qituvchisini tayyorlashda matematikani o'qitish uchun vazifaviy yondashuv	76
Бегимкулов О.Ж. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakatli o'yinlarni bolalar yoshiga mos holda tanlash va o'tkazish	82
Турниязова М.У. Формирование познавательного интереса младших школьников на уроках русского языка	85

ТАЛАБАЛАРНИНГ КАСБИЙ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИШБИЛАРМОНЛИК ЎЙИНЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Матназарова К.О.

*Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институтининг
“Педагогика ва менежмент” кафедраси катта ўқитувчиси*

Таянч сўзлар: ўйин, ишбилармонлик ўйини, касбий фаолият, метод, ўқитиш, шакл, билим, кўникма.

Ключевые слова: игра, деловая игра, профессиональная деятельность, метод, обучение, форма, знания, умения.

Key words: game, business game, professional activity, method, training, form, knowledge, skills.

Замонавий таълимда талабаларни ўқитишнинг энг самарали шаклларида бири бу ишбилармонлик ўйинларидир. Ўйин қадим вақтлардан бери билим ва кўникмаларни амалда қўллаш учун синов усули сифатида маълум бўлган.

Ўйинлар одатий ишлаб чиқариш ҳолатини тақлид қилиш имконини беради, уйин давомида қизғин ақлий ишлар олиб борилади, назарий билим ва амалий тажрибасидан фойдаланган ҳолда жамоавий равишда оптимал ечимларни излашади. Ишбилармонлик ўйинида олинган амалий кўникмалар ёш мутахассисга мустақил ишлашга ўтишда юзага келадиган хатолардан қочиш имкон беради.

Ҳозирги пайтда машғулотларда ишбилармонлик ўйинларидан фойдаланиш ва уни ривожлантириш қанчалик долзарблигини кўриш мумкин. Ишбилармонлик ўйини - бу талабанинг келажақтаги касбий фаолиятининг объектив ва ижтимоий таркибини қайта кўриш, умуман ушбу фаолиятга хос бўлган муносабатлар тизимларини моделлаштириш шакли.

Ишбилармонлик ўйинлари ёрдамида педагогик вазифалар муваффақиятли амалга оширилади:

- ўз соҳасида касбий фаолиятни касбий билиш;
- ҳам касбий, ҳам ижтимоий тажрибани, жумладан, қарор қабул қилиш тажрибасини эгаллаш;
- касбий ривожланиш, назарий ва амалий фикрлаш.

Ишбилармонлик ўйинлари турли моделлар ва гуруҳ ишларини қўллаган ҳолда қарор қабул қилиш жараёнлари ва механизмларини моделлаштиришнинг бир тури. Ўқув жараёнида ишбилармонлик ўйинларидан фойдаланиш таълим олувчиларнинг касбий компетентликларини ривожлантиришга ёрдам беради, ўз нуқтаи назарини оқилона ҳимоя қилиш, олинган маълумотларни таҳлиллаш ва изоҳлаш қобилиятини шакллантиради. Ишбилармонлик ўйинлари муайян ижтимоий кўникмаларини кучайтириш ва ўз ҳурматига эга бўлиш учун ёрдам беради. Ишбилармонлик ўйинларини ўтказиш жараёнида қуйидаги тарбиявий вазифалар ҳал этилади. Хусусан:

- таълим олувчиларнинг фаоллиги ривожланади;
- махсус адабиётларни таҳлил қилиш қобилияти шаклланади;
- таълим олувчиларнинг ижодий фикрлаши фаоллашади;
- турли нуқтаи назарларни амалда баҳолаш қобилияти ва уларни солиштириш йўллари ишлаб чиқади;
- оптимал ечимни топиш кўникмалари ривожланади.

Ишбилармонлик ўйинларининг хусусиятлари:

ўйин давомида йўлланган вазиятларнинг ҳаётийлиги, бетакрорлиги ва

конкретлиги; ўйин моҳиятини ташкил этувчи вазифа ва тартибларни такрорлашда мунтазамлик; муаммо; яширин захиралар.

Бугунги кунда ишбилармонлик ўйинлари махсус фанлар, хусусан, менежмент, маркетинг, логистикадан талабаларда амалий кўникмаларни шакллантириш олиш учун қўлланилади.

Ишбилармонлик ўйинининг турли шакллари мавжуд:

- лойиҳа; стратегик; ташкилий; ўқитувчилик; тақдирот.

Улар ўз хусусиятлари ва мақсадлари, шунингдек, уларга эришиш учун ишлатиладиган турли воситалари билан фарқланади. Шунинг учун ўйин шакли ва методологияси янги кўникмалар шаклланишидан сўнг ҳал қилиш учун ўрганиш керак бўлади.

Ишбилармонлик ўйинлари имкониятининг афзаллиги шундаки, ўйин мақсадлари таълим олувчиларнинг амалий эҳтиёжларига мос келади.

Ўқув жараёнини ташкил этишнинг бу шакли предметнинг мавҳумлиги ва касбий фаолиятнинг реал характери, фойдаланиладиган билимларнинг тизимлилиги ва уларнинг турли фанларга мансублиги ўртасидаги зиддиятни келтириб чиқаради.

Ишбилармонлик ўйинларининг афзаллиги ва камчиликлари

Ишбилармонлик ўйинларининг афзалликлари	Ишбилармонлик ўйинларининг камчиликлари
профессионал тажриба тўплаш, вақтини сезиларли даражада тежаш; воқеа билан тажриба қилиш, муаммоларни ҳал қилиш учун турли стратегияларни синаш; бўлажак мутахассисларнинг яхлит кўринишини шакллантириш; ижтимоий тажриба (мулоқот, қарор қабул қилиш ва бошқ.)ни шакллантириш имконини беради. ишбилармонлик ўйинларида иштирокчининг ўйин ҳаракатлари, сюжетининг динамикаси ҳақида маълумот бериш жараёни ва касбий вазиятнинг тўлиқ образини шакллантириш мавҳум эмас, балки иштирокчи учун реал саналади.	жуда кўп вақт ва ресурс тайёрлаш шакли ҳисобланади. Шунинг учун натижа ҳар доим жараёнини ташкил этиш учун сарфланган пулни оқлаши мумкин эмас; таълим олувчиларнинг малакали иштироки улар тегишли билимга ёки дастлабки тайёргарликка эга бўлсагина ташкил этилиши мумкин.

Шундай қилиб, ишбилармонлик ўйинларидан талабаларнинг келажақдаги касбий фаолиятини амалга ошириш учун зарур бўлган кўникмаларни ҳосил қилишда; жамоада ишлаш тажрибасини орттиришда; касбий ижодий тафаккурини шакллантиришда фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Ишбилармонлик ўйинлари таркибига “Юмилган кўзлар”, “Беш дақиқа ичида ишонч”, “Юмилган кўзлар билан ишонч билдириш” каби ўйинларни киритиш мумкин.

Ўқоридаги фикрларга асосланиб, ишбилармонлик ўйинлари талабаларнинг касбий-амалий кўникмаларини шакллантиришга имкон беради. Масалан:

“Юмилган кўзлар” ишбилармонлик ўйини. Тинглаш малакасини ошириш ва жамоа ҳаракатларини синхронлаштириш учун модератор барча ўйин иштирокчиларини доира шаклида жойлаштиради. Ҳар бир аъзодан доира марказига орқаси

билан ўтиришларини сўрайди, шунда иштирокчилар бир-бирларини кўрмайдилар. Модератор гуруҳ аъзоларидан бир вақтнинг ўзидан қандай рақам олинганини сўрайди. Агар бир нечта иштирокчилар томонидан бир хил рақам айtilса, тур яна бошланади. Кейинги турда иштирокчилар яна бир вақтнинг ўзида ҳар қандай рақамни айтишлари керак. Агар бир хил рақам бир нечта иштирокчилар томонидан айtilса ёки иштирокчи аввалги турда ишлатилган рақам такрорланса, ўйин яна бошланади. Иштирокчиларнинг вазифаси бошқалар айтган сонни ва илгари ишлатилган рақамларни такрорламаслиқдир. Жамоанинг вазифаси бир-бирини кўрмаган ҳолда ўз ҳаракатларини синхронлаштириш стратегияси бўйича келиша олишдир. Жамоа эришиши лозим бўлган мақсадни белгилаш мумкин. Масалан, шу тариқа ўқишни бирдан юзгача ёки аксинча элликдан дан олгача тугатиш тарзида.

“Беш дақиқа ичда ишонч” ишбилармонлик ўйини. Ушбу машқ ҳайратланарли даражада осон ва самарали. Атиги беш дақиқада статистик жиҳатдан жамоага бўлган ишонч даражаси йигирма етти фоизга ошади. Сир қалб кўзгуси эканлиги маълум бўлган кўзларда. Жамоа аъзоларидан бир-бирларининг кўзларига икки дақиқа қараб туришлари, вақт якунида эса қўл силташлари сўралади. Лекин таъсири ажойиб: ишонч даражаси жуда ортади, жамоада ишлаш учун қулай муҳит яратилади, ўзаро муносабатлардаги тўсиқлар олиб ташланади.

“Юмилган кўзлар билан ишонч билдириш” ишбилармонлик ўйини. Машқ қилиш учун бўш, кенг хона ёки очиқ жой керак. Мезбон томонидан бир жамоа ўйини учун қуйидагича платформа тайёрланади: ўйин майдони чегараларига қадам қўйиш мумкин эмас. Қоғоз “миналар” – мосламалар тайёрланади ва ўйин майдонида уларнинг вазифаси баён қилинади. Иштирокчилар иккита жамоага бўлиниб, уларнинг ҳар бири ўйин майдонининг қарама-қарши томонларида жойлашади. Ҳар бир жамоа аъзоси майдоннинг қарама-қарши томонига ҳаракат қилиши керак. Ўйин барча жамоа аъзолари майдоннинг бошқа томонига ўтганида ёки белгиланган вақтда тугайди.

Ҳар бир жамоадан фақат бир иштирокчи бир вақтнинг ўзида майдонга тушиши мумкин. Ўйин майдонида киришдан олдин иштирокчи ҳеч нарсга кўрмаслиги учун кўзи очилади. Иштирокчи ўз жамоаси аъзоларининг фақат оғзаки кўрсатмаларидан келиб чиққан ҳолда майдон атрофида ҳаракат қилади. Агар иштирокчи қонга қадам қўйса, бутун жамоа қайтиб кетади ва ўйинни яна бошлайди. Агар турли жамоалардан иштирокчилар ўйин майдонида бир-бирларини уришса, уларнинг ҳар бири асл ҳолатига қайтади ва вазифани қайта бажаришга кири.

Талаба шахсининг ривожланиши ва ўз-ўзини ривожлантириш муаммоси мавжуд. Нафақат ўқув жараёнининг мавжуд методологияси, ташкил этилиши ва технологияси, балки ўқитувчиларни психологик-методик жиҳатдан қайта тайёрлаш лозим. Таълим жараёни фаол ижодий меҳнатга ўргатишнинг пассив шаклларига боғлиқ. Ўқитишнинг шакл ва усулларини танлаш ҳамда уларни янги ахборот технологиялари билан моҳирона уйғунлаштириш интеграцияси қуйидаги иш шакллари ва усулларини назарда тутади:

- а) дарснинг мақсади;
- б) таълим муҳитининг психологик қулайлиги;
- в) ташкилий шаклларнинг турли-туманлиги орқали фарқлашга имкон берадиган вазифалар;

д) ташкил этиш имкониятини берадиган таълим олувчининг фаоллиги.

Хулоса қилиб айтганда ишбилармонлик ўйинларидан фойдаланиш таълим олувчининг эркинлигини, ҳаракат усулини, ўз-ўзини бошқариш қўنىкмаларини ҳосил қилади ва ўз-ўзини ривожлантиради.

Таълим олувчилар ва ўқитувчилар ўйинлардан фойдаланиш жараёнида биргалликда ва фаол ўзгаришларни режалаштиради, зиддиятларни очик муҳокама қилиш ва уларни ҳал қилиш йўллари топишга ҳаракат қилади.

Адабиётлар:

1. Р.А.Мавлонова, Н.Х.Раҳманқулова, К.О.Матназарова “Педагогика назарияси ва тарихи” фанидан тренинг, тест ва назорат машғулотли. Ўқув қўлланма “Ўқитувчи” Т.: 2010 йил.
2. Р.А.Мавлонова, Н.Х.Раҳманқулова, К.О.Матназарова, П.Т.Холматов, М.К.Ширинов, “Умумий педагогика” Дарслик. (UZB) - Т.: «Навруз», 2016.
3. Абдуллаева Қ.М. Махсус фанларни ўқитишда бўлажак ўқитувчиларнинг касбий билим ва кўникмаларини шакллантиришнинг методик асослари: Пед. фан. ном. ... дисс. автореф. – Тошкент: 2006. – 182 б.
4. Шаронова С.А. Деловые игры: учебное пособие. – М.: Издательство Российского Университета дружбы народов, 2004.–166 с

РЕЗЮМЕ

Замонавий таълимда талабаларни ўқитишнинг энг самарали шаклларида бири бу ишбилармонлик ўйинларидир. Ўйин қадим вақтлардан бери билим ва кўникмаларни амалда қўллаш учун синов усули сифатида маълум бўлган.

РЕЗЮМЕ

Одной из наиболее эффективных форм обучения учащихся в современном образовании являются деловые игры. Игра известна с древних времен как метод проверки знаний и умений на практике.

SUMMARY

One of the most effective forms of teaching students in modern education is business games. The game has been known since ancient times as a method of testing knowledge and skills in practice.

РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТИ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Атажанова Р.Р.

Преподаватель Чирчикского государственного педагогического института

Таянч сўзлар: ijodkorlik, tasviriy san'at, o'quvchi, fantaziya, ta'lim, samaradorlik, o'qituvchi, individual, mustaqil ravishda rasm chizish.

Ключевые слова: креативность, изобразительное искусства, ученик, фантазия, образование, эффективность, учитель, рисовать, индивидуально, самостоятельно.

Key words: creativity, visual arts, learner, fantasy, education, efficiency, teacher, draw, individually, independently.

Понятие творчества предполагает личное начало, и соответствующее ему слово употребляется по преимуществу в применении к деятельности человека. В этом общепринятом смысле творчество - условный термин для обозначения психического акта, выражающегося в воплощении, воспроизведении или комбинации данных нашего сознания в новой форме, в области отвлеченной мысли, творческой деятельности. В исследованиях, посвященных проблемам развития детского творчества, отмечается, что в дошкольном возрасте у ребенка появляется ряд черт, характеризующих его как творца. Это проявление активности и инициативы в применении уже освоенных приемов работы по отношению к новому содержанию, нахождение оригинальных способов решения поставленных задач, использование разных видов преобразований и т.п. По мнению Л.С. Выготского, основной принцип «детского творчества» заключается в